

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНЕ СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО: КОЛІЗІЙНІ НОРМИ, ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА І ПУБЛІЧНИЙ ПОРЯДОК УКРАЇНИ

Гулей Я.П.,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: HuleiYP@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8506-9289>

TRANSNATIONAL SURROGACY: CONFLICT OF LAWS, RECOGNITION OF PATERNITY, AND PUBLIC POLICY IN UKRAINE

Hulei Y.P.,

Master's Degree Student,
KROK University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: HuleiYP@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8506-9289>

Анотація. Правове регулювання сурогатного материнства є однією з найбільш дискусійних сфер сучасного сімейного та медичного права, що поєднує у собі етичні, соціальні та юридичні аспекти. В Україні сурогатне материнство дозволене та регламентується нормами Сімейного кодексу, Цивільного кодексу та підзаконними актами, зокрема наказами МОЗ, проте спеціального комплексного закону не існує, що створює прогалини у правозастосуванні. Основними проблемними питаннями є правовий статус сторін договору, порядок укладення та виконання угоди, визначення батьківства, захист прав дитини та механізми відповідальності у разі порушення умов. У статті досліджується комплексна правова проблематика транснаціонального сурогатного материнства в умовах глобалізації та інтенсифікації міждержавних репродуктивних відносин. Акцентується увага на ключових колізійних питаннях, що виникають у процесі визначення застосовного права до договорів сурогатного материнства, укладених між сторонами, які є резидентами різних держав. Розглянуто особливості колізійних норм міжнародного приватного права України, які регламентують правовідносини у сфері допоміжних репродуктивних технологій, а також проаналізовано прогалини та неузгодженості чинного законодавства у цій сфері. Значна увага приділена процедурі визнання батьківства в Україні щодо дітей, народжених за програмами сурогатного материнства за кордоном, з урахуванням міжнародної та національної судової практики.

Окремо досліджено концепт публічного порядку як підстави для відмови у визнанні іноземних судових рішень та актів цивільного стану, а також визначено межі його застосування в контексті прав людини та інтересів дитини. Проаналізовано сучасні підходи Європейського суду з прав людини до балансування між національними заборонами та необхідністю забезпечення найкращих інтересів дитини. У статті розглянуто проблеми правової невизначеності, які виникають через відсутність уніфікованого міжнародного регулювання та гармонізованих норм у сфері сурогатного материнства.

У статті пропонується системний підхід до удосконалення українського законодавства шляхом запровадження чітких колізійних прив'язок, визначення процедури легалізації документів про народження та встановлення єдиного механізму визнання батьківства, який би відповідав міжнародним стандартам захисту прав дитини. Отримані результати мають практичне значення для судових органів, адвокатів, нотаріусів, а також для законодавця у процесі реформування національного законодавства у сфері допоміжних репродуктивних технологій.

Ключові слова: сурогатне материнство, міжнародне приватне право, публічний порядок, визнання батьківства, ЄСПЛ, транснаціональні договори.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 1, бібл.: 10.

Abstract. Legal regulation of surrogacy is one of the most controversial areas of modern family and medical law, combining ethical, social and legal aspects. In Ukraine, surrogacy is permitted and regulated by the norms of

the Family Code, the Civil Code and by-laws, in particular orders of the Ministry of Health, but there is no special comprehensive law, which creates gaps in law enforcement. The main problematic issues are the legal status of the parties to the contract, the procedure for concluding and executing the agreement, determining paternity, protecting the rights of the child and mechanisms of liability in case of violation of the conditions. The article examines the complex legal issues of transnational surrogacy in the context of globalization and intensification of interstate reproductive relations. The focus is on key conflict issues that arise in the process of determining the applicable law to surrogacy agreements concluded between parties who are residents of different states. The paper examines the features of conflict of laws norms of private international law of Ukraine that regulate legal relations in the field of assisted reproductive technologies, and also analyzes the gaps and inconsistencies of the current legislation in this area. Considerable attention is paid to the procedure for recognizing paternity in Ukraine in relation to children born under surrogacy programs abroad, taking into account international and national judicial practice.

The concept of public order as a basis for refusing to recognize foreign court decisions and civil status acts is separately examined, and the limits of its application in the context of human rights and the interests of the child are also determined. The modern approaches of the European Court of Human Rights to balancing national prohibitions and the need to ensure the best interests of the child are analyzed. The article considers the problems of legal uncertainty that arise due to the lack of unified international regulation and harmonized norms in the field of surrogacy.

The paper proposes a systematic approach to improving Ukrainian legislation by introducing clear conflict of laws, defining the procedure for legalizing birth documents, and establishing a single mechanism for recognizing paternity that would meet international standards for protecting the rights of the child. The results obtained have practical significance for judicial bodies, lawyers, notaries, as well as for the legislator in the process of reforming national legislation in the field of assisted reproductive technologies.

Key words: surrogacy, private international law, public policy, recognition of parenthood, ECHR, cross-border agreements.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 1, bibl.: 10.

Постановка завдання. Завдання статті – дослідження проблем колізійного регулювання транснаціонального сурогатного материнства, визначення прогалин у праві України та розробці пропозицій щодо їх усунення. Для досягнення цієї мети застосовуються такі методи: формально-юридичний, порівняльно-правовий, аналіз судової практики (у т.ч. практики ЄСПЛ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема сурогатного материнства широко досліджувалася у працях таких науковців: Я. Бабич, О. Розгон, С. Булеца, О. Данченко, Ю. Коренги, М. Корнієнко, Т. Кравцова, Р. Майданика, М. Менджули, К. Москаленко, М. Мусієнко, Ю. Таланова, О. Дзера, І. Жилінкова, О. Харитоновна та інших. Однак більшість досліджень зосереджені на внутрішньому регулюванні та договірних аспектах. Проблеми колізійних норм, визнання батьківства та застосування застереження про публічний порядок у випадках транснаціонального сурогатного материнства залишаються малодослідженими, що зумовлює необхідність поглибленого аналізу цих питань у даній статті.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Проблематика транснаціонального сурогатного материнства досі залишається недостатньо врегульованою як на національному, так і на міжнародному рівнях. Незважаючи на наявність окремих норм у законодавстві України та міжнародних правових актах, існує низка аспектів, що потребують подальшого дослідження.

По-перше, чинне законодавство України не містить чітких приписів щодо визначення права, яке застосовується до транснаціональних сурогатних договорів. Відсутність єдиного підходу до кваліфікації правовідносин між сторонами таких договорів призводить до колізій норм та неоднакової судової практики.

По-друге, невирішеним залишається питання автоматичного або спрощеного визнання батьківства осіб, зазначених у сурогатному договорі, укладеному за кордоном. Наразі процедури визнання рішень іноземних судів та актів цивільного стану є тривалими і створюють додаткові ризики для правового статусу дитини.

Таким чином, на сьогодні необхідне комплексне вдосконалення

національного законодавства та гармонізація його з міжнародними стандартами, а також вироблення уніфікованих підходів до регулювання транснаціонального сурогатного материнства.

Формулювання мети. Метою даної наукової статті є дослідження транснаціонального сурогатного материнства з позицій колізійного права та публічного порядку України, а також визначення правових механізмів, які забезпечують захист прав дитини та легітимність батьківства у випадках транснаціональних сурогатних договорів.

Виклад основного матеріалу. Україна є однією з держав, в якій сурогатне материнство дозволене на законодавчому рівні. Допоміжна репродуктивна технологія в Україні регулюється такими нормативно-правовими актами: Сімейним кодексом України; Цивільним кодексом України, збіркою законів «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Наказом Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» та ін. Також до нормативної бази можна віднести проекти законів України «Про допоміжне материнство» та «Про допоміжні репродуктивні технології», і саме останній містить реальну правову концепцію для врегулювання цього питання [4, с. 113-120].

Сімейний кодекс України легалізував сурогатне материнство, в результаті чого українське законодавство стало одним з найбільш сприятливих у світі для проходження такого виду програм. Стаття 123 СК дає визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій:

- у разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини;

- у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком і жінкою) в результаті

застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя;

- подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [2, ст. 123].

Таким чином, ч. 2 ст. 123 СК України регулює правовідносини сурогатного материнства. Згідно з цією нормою батьківські права належать подружжю, і сурогатна мати не має права залишити собі дитину після її народження [2, ч. 2 ст. 123]. Правові аспекти відносин між сурогатною матір'ю, потенційними батьками та закладом охорони здоров'я регулюються укладенням відповідних договорів між цими суб'єктами.

Недоліком є специфічність договору про сурогатне материнство. Необхідно повністю виключити можливість укладати договір в усній формі. Стосовно договору, науковець О. Розгон зазначає, що «обов'язково цей документ потрібно засвідчити у нотаріуса, адже саме це дає змогу у разі оскарження договору в суді підтвердити добровільність дій сторін» [6, с. 132]. Таким чином, слід законодавчо передбачити укладання договору про сурогатне материнство в складній письмовій формі (з нотаріальним посвідченням).

Український закон проголошує, «якщо яйцеклітину, зачату подружжям (чоловіком і жінкою), імплантують в іншу жінку, ці чоловік і жінка повинні бути батьками дитини». Таким чином, Україна не приймає традиційну сурогатну форму материнства тому, що сурогатна мати потім буде генетичною матір'ю. Відповідно до закону ембріон повинен бути імплантований в іншу жінку для того, щоб захистити законні права передбачуваних батьків. Тоді як сурогатна форма материнства є легальною в Україні, для сурогатних матерів не передбачено будь-яких специфічних законних прав. Сурогатна мати може спробувати захистити себе цивільно-правовим договором, проте український кодекс містить положення, яке не дозволяє їй вимагати

відшкодування будь-якого типу «материнської приналежності до дитини», яка була імплантована в її утробу. Тому, як правило, «Договір про надання послуг» деталізує договірні зобов'язання батьків [4, с. 113-120].

Не менш проблематичним, з правової точки зору, може виявитись і народження дитини сурогатною матір'ю за кордоном. Більшість європейських країн, на відміну від України, не дозволяють комерційного сурогатного материнства. Існує ряд держав, де такий вид репродуктивних допоміжних технологій прямо заборонено, а його застосування породжує юридичну відповідальність, в тому числі кримінальну. До таких країн належать: Естонія, Швеція, Франція, Німеччина, Австрія, Італія тощо [8, с. 308].

Відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» визначення походження дитини підпорядковується особистому закону батьків (ст. 63), однак

спеціальних норм щодо сурогатного материнства закон не містить. У результаті виникають ситуації, коли батьківство не визнається у країні замовників через заборону сурогатного материнства (Франція, Німеччина), що створює ризик «юридичного безгромадянства» дитини [7].

Визнання іноземних рішень про встановлення батьківства в Україні обмежується застереженням про публічний порядок (ст. 12 Закону про МПрП). Аналіз практики ЄСПЛ (справи *Mennesson v. France*, *Labassee v. France*) показує, що абсолютна відмова у визнанні батьківства порушує право дитини на ідентичність та приватне життя.

До прикладу у США застосовується доктрина «intended parents», що передбачає пріоритет наміру замовників, тоді як у більшості країн ЄС діє заборона комерційного сурогатного материнства. У Грузії та Україні модель є ліберальною, але не враховує міжнародні колізії.

Таблиця 1. Моделі регулювання сурогатного материнства у світі

Країна	Модель	Дозвіл/Заборона
Україна	Ліберальна	Дозволено
Франція	Заборонна	Заборонено
США (штати)	Змішана	Частково

Українське законодавство регламентує сурогатне материнство на рівні сімейного, цивільного та медичного права, але окремого спеціального закону не існує. Основні нормативні акти:

Сімейний кодекс України (ст. 123) визначає порядок встановлення походження дитини, народженої в результаті ДРТ [2].

Цивільний кодекс України (ст. 281) закріплює право на застосування ДРТ [3].

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст. 48) передбачає використання ДРТ на підставі медичних показань [1].

Наказ МОЗ України № 787 від 09.09.2013 р. визначає порядок застосування ДРТ, у тому числі сурогатного

материнства [9].

Згідно зі ст. 123 СК України, батьками дитини визнається подружжя, яке дало згоду на застосування ДРТ, незалежно від того, хто виносив дитину. Це положення забезпечує правову визначеність у внутрішньодержавному регулюванні, але створює колізії на міжнародному рівні.

Водночас у чинному законодавстві відсутні норми, що безпосередньо стосуються сурогатного материнства, це породжує численні колізії та прогалини. Наприклад, питання визначення громадянства дитини, народженої сурогатною матір'ю для іноземців, викликає практичні труднощі [6, с. 132].

У таких умовах особливо гостро постає питання необхідності ухвалення

спеціального законодавства щодо регулювання надання послуг сурогатного материнства в Україні. На нашу думку, цілком очевидна недостатність декількох загальних норм Цивільного та Сімейного кодексів та відомчих наказів для того, щоб врегулювати відповідні правовідносини і захистити інтереси всіх їх учасників. Про необхідність ухвалення спеціального закону, який би врегулював правовідносини сурогатного материнства, неодноразово наголошували вітчизняні дослідники. Так, наприклад, Т. Кравцова та М. Корнієнко справедливо звертають увагу, що чинне законодавство України не містить ані визначення сурогатного материнства, ані переліку прав і обов'язків учасників програми сурогатного материнства. Не передбачено і відповідальності за правопорушення у сфері сурогатного материнства [5]. Погоджуємось із зазначенням і Я.С. Бабич та М.А. Мусієнко, які вважають, що «ухвалення Верховною Радою України спеціального закону, який би чітко визначив комплекс репродуктивних прав, деталізував вимоги до суб'єктів застосування допоміжних репродуктивних технологій, в тому числі сурогатного материнства, встановив обсяг їх прав та обов'язків, закріпив відповідальність за порушення репродуктивних прав, визначив істотні умови договору сурогатного материнства тощо, дозволило би як громадянам України, так і іноземцям ефективніше реалізовувати своє право на батьківство без зайвого страху за безпеку усіх учасників правовідносин» [10].

Окремої уваги потребують проблеми нотаріального посвідчення договорів про сурогатне материнство. Нині ці договори укладаються у простій письмовій формі, що не завжди гарантує належний рівень захисту сторін. Крім того, варто розглянути доцільність запровадження державного реєстру договорів сурогатного материнства, що могло б запобігти зловживанням і сприяти більшій прозорості у цій сфері [4, с. 113-120].

Транснаціональне (міжнародне) сурогатне материнство – це форма

сурогатного материнства, коли сторони договору належать до різних держав, тобто мають різне громадянство або місце проживання, або коли договір укладається за кордоном, а дитина народжується в іншій державі [4, с. 115].

Причинами поширення транснаціонального сурогатного материнства є: істотна різниця у правовому регулюванні цієї сфери між державами; високі витрати на сурогатне материнство у розвинених країнах; обмеження або заборона сурогатного материнства в окремих юрисдикціях.

Найбільш популярними країнами для іноземців є Україна, Грузія, Індія (до введення обмежень), Казахстан, окремі штати США. У Франції, Німеччині, Італії, Швейцарії діє повна заборона сурогатного материнства [5].

Важливим елементом є гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами. Наприклад, у країнах Європейського Союзу сурогатне материнство переважно заборонене або суттєво обмежене (Франція, Німеччина, Італія), тоді як у США, Канаді та Грузії воно дозволене та врегульоване детально на рівні законів. В Україні слід врахувати ці підходи, щоб уникнути правового вакууму [5].

Висновки. Отже, транснаціональне сурогатне материнство є складним соціально-правовим явищем, яке поєднує в собі питання репродуктивної медицини, міжнародного приватного права, колізійного регулювання та захисту публічного порядку. Проведене дослідження дозволяє зробити низку важливих висновків, що мають значення як для наукової теорії, так і для законодавчої та правозастосовної практики в Україні.

По-перше, сурогатне материнство як інститут сімейного та медичного права виникло внаслідок розвитку допоміжних репродуктивних технологій, а в глобальному масштабі набуло комерційного характеру. Міжнародні біоетичні стандарти, сформовані такими документами, як Конвенція про права людини і біомедицину 1997 року, Загальна декларація ЮНЕСКО про біоетику та права людини,

не дають уніфікованих норм, залишаючи значний простір для національного регулювання. У результаті існує колізія між юрисдикціями, коли одна країна дозволяє сурогатне материнство, а інша – категорично забороняє.

По-друге, колізійні норми та міжнародне приватне право відіграють ключову роль у визначенні, яке право застосовується до договору сурогатного материнства та встановлення батьківства. В Україні відсутня спеціальна колізійна норма для таких правовідносин. Застосовуються загальні положення Закону України «Про міжнародне приватне право», зокрема ст. 58-60 щодо сімейних відносин і ст. 32 щодо договорів. Однак чинна редакція закону не враховує особливостей транснаціонального сурогатного материнства, що створює правову невизначеність.

По-третє, визнання батьківства при міжнародному сурогатному материнстві залишається найбільш проблемним

аспектом. У практиці Європейського суду з прав людини (справи «Меннесон проти Франції», «Лабассе проти Франції») наголошено, що невизнання батьківського статусу біологічних батьків порушує ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас держава має право враховувати свій публічний порядок. Для України ключовими є принципи охорони дитинства (ст. 51 Конституції), недопущення торгівлі людьми та комерціалізації людського тіла. Це означає, що навіть при визнанні іноземних рішень суди України перевіряють їх на відповідність публічному порядку (ст. 396 ЦПК України).

У сфері сурогатного материнства публічний порядок України виконує особливу роль, адже визнання батьківства, укладеного на підставі договору за кордоном, може суперечити українським нормам сімейного законодавства та моралі.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 11.08.2025).
4. Николайчук Л. М., Купчак Н. М., Срібна Б. Р. Сурогатне материнство: суть, проблеми та правове регулювання. *Публічне право*. 2020. Випуск № 2 (38). 2020. С. 113-120.
5. Кравцова Т., Корнієнко М. Сурогатне материнство: проблеми правового регулювання та судової практики. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/surogatne-materinstvo-problemi-pravovogo-regulyuvannyaata-sudovoyi-praktiki.html> (дата звернення: 11.08.2025).
6. Розгон О. Сурогатне материнство: проблеми правового та договірної регулювання. *Науково-практичний журнал «Мала енциклопедія нотаріуса»*. 2010. № 3. С. 132.
7. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
8. Медичне право України : навч. посібн. / укладач: Котуха О. С. Л. : Вид-во Львівської комерційної академії. 2014. 308 с.
9. Наказ МОЗ України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 12.08.2025).
10. Бабич Я.С., Мусієнко М.А. До проблеми законодавчого забезпечення сурогатного материнства. URL: http://lsej.org.ua/6_2023/20.pdf (дата звернення: 11.08.2025).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Constitution of Ukraine (Law No. 254k/96-VR). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (30), Art. 141 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2002). Family Code of Ukraine (Law No. 2947-III). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (21–22) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). Civil Code of Ukraine (Law No. 435-IV). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (40–44) [in Ukrainian]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

4. Mykolaichuk, L. M., Kupchak, N. M., & Sribna, B. R. (2020). Surrogacy: Essence, problems, and legal regulation. *Public Law*, 2(38), 113–120 [in Ukrainian].
5. Kravtsova, T., & Korniienko, M. (n.d.). Surrogacy: Problems of legal regulation and judicial practice [in Ukrainian]. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/surogatne-materinstvo-problemi-pravovogo-regulyuvannyata-sudovoyi-praktiki.html>
6. Rozghon, O. (2010). Surrogacy: Problems of legal and contractual regulation. *Small Encyclopedia of the Notary: Scientific and Practical Journal*, (3), 132 [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2005). On private international law (Law No. 2709-IV) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
8. Kotukha, O. S. (Comp.). (2014). Medical law of Ukraine: A study guide. *Lviv: Lviv Commercial Academy Publishing House* [in Ukrainian].
9. Ministry of Health of Ukraine. (2013). On approval of the procedure for the application of assisted reproductive technologies in Ukraine (Order No. 787) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>
10. Babych, Y. S., & Musiienko, M. A. (2023). On the problem of legislative regulation of surrogacy [in Ukrainian]. http://lsej.org.ua/6_2023/20.pdf

Стаття надійшла до друку 10 листопада 2025 року